

HADIK ÉS RÁKÓCZI

A két új lovasszobor

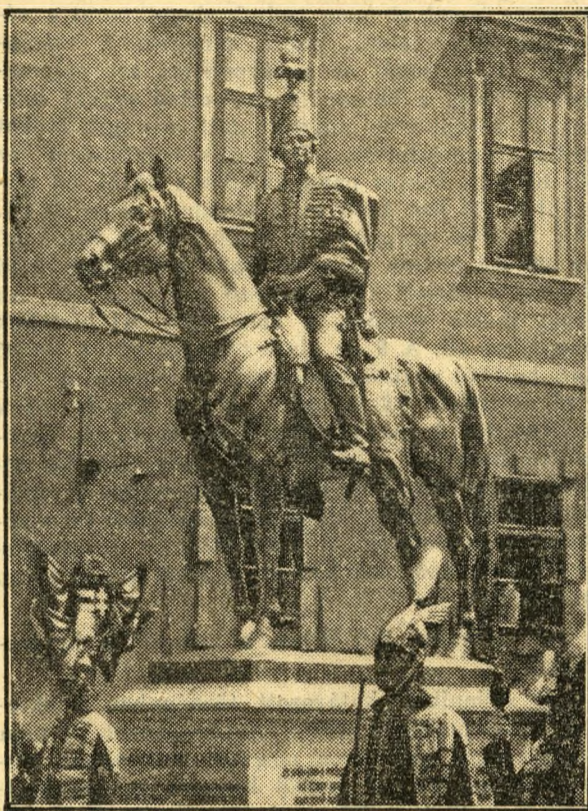
Irta: KÁRPÁTI AURÉL

Egy hét alatt Budapest két új köztéri szoborral gazdagodott. Érclovas mind a kettő. Egyik gróf Hadik András vezénylő generális, a híres Mária Terézia huszár, másik a nagy fejedelem, II. Rákóczi Ferenc emlékét hirdeti. A Hadik-szobor ifj. Vastagh György műve s a Várban, az Uri ucca és Szentháromság ucca kereszteződésénél áll. A Rákóczi-szobor Pásztor János műve s a Kossuth-szoborral szemközt, a Kossuth Lajos tér délkeleti szegletén kapott helyet.

Bizonyára: egyikük sem hibátlanul tökéletes, remekbe készült alkotás. De annyi elhibázott, gyenge és jelentéktelen budapesti szobor után végre mégis két olyan figyelemreméltó művészi munka, amely megérdemli, hogy komolyan foglalkozzunk vele. Annál inkább, mert nálunk a szoborkritika meglehetősen elhanyagolt műfaj. Csoportos vagy gyűjteményes kiállításokról elég rendszeresen jelennek meg részletes bírálatok. Képvitelre került szobraink kritikája viszont rendszerint elmarad. (Talán mert az ünnepi hangulatot senki sem akarja megzavarni kifogásoló szóval. Ezért legtöbbször pár semmitmondó, konvencionális dícsőjelzőt kap a szobor és szobrásza. Csak később kezdődik az elégedetlenkedő szapulás: szájról szájra szálló elmésségek, gonoszkodó megjegyzések s nem mindig igazi hozzáértésről tanuskodó »bírálatok« alakjában.) Holott a felállított szobor nem tűnik el olyan rövid idő múltán, mint egy kiállítás, amelynek helyébe — akár-hogy sikerül — hamarosan másik lép. A szobor, ha egyszer leleplezték: itt marad. Túléli a jelent és örökségkép terheli az utókort, mint csúfítója vagy szépítője a körülötte alakuló városképeknek. Már csak azért is fokozottabb és gondosabb kritikai ellenőrzést tenne hát kívánatos, sőt szükségessé. Igaz, hogy utólag a legszakoszerűbb kritika sem igen segíthet az esetleg meglévő fogyatkozásokon. Annyi haszonnal azonban mégis járna a tárgyilagos szoborbírálat, hogy legalább a jövőben kerülendő hibákra hívna fel a művészek, de még inkább a laikus zsűritagok és hivatalos döntő tényezők figyelmét. Mindezen túlmenőleg pedig előmozdíthatna bizonyos általános érvényű, elvi kérdések tisztázását. Így például ha esetenként megvilágítaná, hogy mi helyesebb: a portrészzerű és történelmi hűséggel részletező, avagy a jelképesen kifejező és plasztikailag összefogott, leegyszerűsített művészi ábrázolás? Ha rámutatna: hol és mikor indokolt a korstílus alkalmazása? S ha eldöntené, hogy mihez alkalmazkodják ez a stílus: a jelenhez-e, amelyben a szobor készül, a multoz-e, amelyben a szobor hőse élt, a környezethez-e, amely a szobornak keretet ad? Ilyen és ehhez hasonló problémák felvetésével aligha végezne felesleges munkát köztéri szobraink rendszeres bírálója. Félreértés ne essék: ez a kísérlet nem egészen erre vállalkozik. Bérei szerényebb igényekkel. Csupán azokról az impressziókról igyekszik beszámolni, amelyeket a két új lovasszobor futólagos szemlélete kelt az érdeklődőben, néhány nappal a leleplezés lélekemelő ünnepségei után.

A Hadik-szobrot az Uri ucca térnek alig nevezhető kiszélesedésében állították fel, a V-alakba táguló kettős házsor legnyitottabb pontján. A környezet — ódon barokkapus, egyemeletes házai — rendkívül hangulatos s emlékeztet Mária Terézia korára, amelyben Hadik katonai pályájának esúására ért, grófi rangot kapott és Erdély kormányzója lett. Lovasszobor számára mégis kissé szűk és túlságosan zárt ez a hely. Jobbról-balról a néző nem vehet elég distance-ot az alacsony talapzaton álló, életnagyságú lovasfigura teljes áttekintésére. Legfeljebb az ucca hosszában, észak felé távolodhatik el tőle szabadon, amerről viszont csak szemközt, tehát nem valami előnyös képet kap. Lovasszobor általában szerencsésében érvényesül nyitott téren (mint például Görgei, vagy az erdélyi huszárak trombitásai a bástya-rondellán), ahol sziluettje zavartalanul rajzolódhat ki a szabad égre. Már most, ami magát a Hadik-szobrot illeti, az ember első pillanatban önkéntelenül arra gondol: itt, ebben a milióban ez ennél a katonánál stílusosabb lett volna a barokk formanyelv megszólaltatása, mint az a tárgyilagos, kissé szárazon részletező naturalista előadásmód, amely Vastagh különben kitűnően mintázott lovasát jellemzi. Am ingyárt eszünkbe jut az is, hogy a barokk — mind minden stílus — redukálást és túlzást, valóságtól való eltérést, szélesebb formaadást és fokozottabb patoszt jelent, ami természetesen magasabb talapzaton és levegősebb távlatot, nagyobb térbehelyezettséget kíván. Ilyen intim helyen, közel a néző szeméhez, inkább jobb hát a naturalisztikus megjelenítés, még ha mingyárt a panoptikumszerűség veszo-

delme fenyegeti is ezt a legstílustalanabb »stílust«, amely elsősorban a fac simile valóságismétlő ab-

Hadik András szobra

rázolásában merül ki, mentegombtól a sarkantyúig, csótárhímzéstől a lengő kantárszár esztétikájáig. Vastagh a jó állatszobrász (a várbeli Csikós is az ő keze alól került ki) gondosságával és pontosságával modellálta végig lovát, egyformán érezte az izmok játékát a figyelő fejen, feltartott nyakon, pihenésbe nehezülő lábakon és azt a természetes nyugalmat, amely — a fesztelenül rajta ülő figura könnyedségével — profilban Tuailleon ismert naturalista lovasszobráról, az Amazont idézi emlékeztünkbe. Bár, ha éppen ezzel a nyugalmas, szép szoborral vetjük egybe, észre kell vennünk, hogy Vastagh lova kevésbé karesú: erősebb és csontosabb. Ami pedig legfeltűnőbb, minden naturalizmusa mellett is valami lágyrajzú, szinte csak sejtetett, enyhén barokkos felületi vonaljátékok mutat helyenként. A lovas hanyagul tartja a szarát, válla némileg balfelé fordul s felvetett feje a magas süveg alól álmódzva tekint a távolba. Sűrűszinű, bőven elomló mentéje majdnem festői hullámszerű, ami felsőtestét — a ló kemény plaszticitásával szemben — némileg impresszionista előadásává teszi, anélkül, hogy megbontaná a hatás egységét és közvetlenségét. Egészében nincs rajta semmi kifejezetten harcias. Lehetne akár egy daliás testőr-költő szobra is.

Végeredményében talán inkább lovas képmás, mint lovas szobor ez, a maga szigorúbb plasztikai értelmében véve a szót, — de összenyomása elég kellemes. S e tekintetben nyilván csak nyerni fog, ha az idő bepatinázza majd s letompítja ma még csillogó-friss aranyfényének nyersségét. A Vár eddigi hat lovasszobra — Szent István, Savoyai Eugén, Sárkányölő Szent György kópiája, Görgei Artúr, a Csikós és az erdélyi huszárak szimbolikus emlékműve — mellé mindenestre becsülettel sorakozik hetediknek s egyáltalán nem utolsónak. Legfeljebb azt nem árulja el, a rávészett év számon kívül, hogy 1937-ben készült.

A Rákóczi-szobor esetében egészen más, sokkal hatalmasabb és nehezebb volt a feladat: egy igazán monumentális lovasszobor kiképzése és elhelyezése óriási téren, kevert építészeti jellegű, félig görögös, félig modern hangsúlyú, nagyvárosi környezetben. Fejedelmi emlékmű, reprezentatív hősbábrázolás, még hozzá barokkstílusban, miután Rákóczi kora a barokkban fejezte ki magát. (Hol vagyunk mi a reneszánsz művészetétől, amely a legtávolabbi multat is saját ruhába öltöztette, korszerűvé lényegítette és mindent a maga formanyelvére írt át!) Pásztor Rákóczi-tárhát barokk-szobor, ágaskodó, nehéz barokk-lóval és páncélos barokk-figurával. Még szokni kell hozzá, hogy végleg el merjük dönteni: valóban

II. Rákóczi Ferenc szobra

monumentális-e, vagy csupán nagytömegű? Egy azonban máris bizonyos: a stílusbantartottság a legfőbb erje, még ha ez az erő bizonyos konvenciókba kötődik is.

A legtöbb háromnegyedes beállítású felvétel — amelyet a lapok közöltek — hamis képet ad a szoborról, amely a valóságban sokkal szerencsésebb. Két lábra emelkedő s farkára támaszkodó lova nem annyira ugró-mereved, mint a képeken látszik. Kiegyensúlyozottan ágaskodik, lebegve és mégis statikusan. A fejedelem a kengyelben szinte állva ül rajta. Keményen szoritja vissza baljával a kantárszart, amitől a ló nyaka erős ívbe hajlik, ellendülő jobbjaiban pedig a jogart tartja. Colleoni mozdulatára emlékeztetve. Az egészben van valami drámai feszültség, ami talán Rákóczi életének és sorsának drámaiságához, de komoly fenségéhez is. A fejedelem felszegett, fedetlen feje büszke, erőt és határozottságot árul el, ahogy balra néz, a parlament épülete felé. A néző első benyomása — kivált ha oldalról s megfelelő távolságból veszi szemügyre a szobrot — általában kedvező. Legfeljebb a fatörzsszerű merv, vastag löfark rontja a kirajzolódó, mozgalmassá sziluetttel lendületét, nagyon is elárulva támasztószerepét. Douner Szent Mártona jut eszünkbe: milyen szép S-ben kanyarodva zuhog ott le földig a dús löfark. Mennyire illenek ide ez a hajlított barokk záróvonal. Különben pedig, ha már az »emlékeztető« összehasonlításkor tartunk, végezzünk mingyárt a legkinálkozóbbal: Falconet közismert barokk remekével, híres Nagy Péter szobrával. Legfőképp azért, hogy kimutassuk: mennyire más egyik is, másik is, lényege szerint. Nagy Péter lova nem ágaskodik, hanem ugrásra készen szökken fel a ferde sziklatalapzat végén, ahova felnyargalt s ahol most viharzó rémületben torpan meg a tántorgó szakadék előtt, de már mintegy visszatartatlan lendülettel lökve tovább, hogy a következő pillanatban elkerülhetetlenül megtegye a halálos ugrást. Ugráshoz készülve, előrevont térdrel ül hátán a cári lovas is, minden fékező szándék nélkül. A különbség tehát éppoly szembetűnő, mint lényegbevágó: Rákóczi szobra drámai, Nagy Péter tragikus. Amott a barokk nyugtalanság csak hullámszerű, emitt valósággal tombol. Azért tartottuk ezt szükségesnek fölemlíteni, mert bizonyára szép számmal akadnak majd laikusok, akiket a két-lábos álló ló felszínes hasonlósága megteveszt és rokonságreresésre csábít.

Komolyabb súllyal esik latba s joggal kifogásolható a szobor monumentális tagolását gyengítő, felesleges helyi részletezés, a löszerszam, sarkantyú, zablá, kardmarkolat stb. kicsinyes elaprózottsága, amely már csak azért is céltévesztett, mert az egésznek áttekintéséhez szükséges távolságból úgysem érvényesül. Ez a naturalista aggodalmaskodás (vagy történelmi »hitelesség« való elhibázott törekvés) megbontja a stilizálás következetességét s a szobor kompozíciós értékét lecsökkenti, eltolja a valóságábrázolás felé. Akiben van fejlett stílusérzék, szeretné levakarni ezeket a zavaró »műtyürkéket« Rákóczi egyébként sikerült lovasszobráról, amelynek külön értéke a vérgránitból készült, remek talapzat, Györgyi Dénes építész ihletett órában fogant, igazán szép és nem alkotása. Végül még egyet: a néző alig találja meg azt a pontot, ahonnan a szobor lényeges részeinek egésze áttekinthető. Balról nézve: a jogart tartó jobbkar takaródik, jobbról nézve: az arc fordul el.

A szobor zöld patinázását később igazabbá érleli a szél, por, eső és nap. Akkor lesz majd zavartalanul kellemes, ha kissé megsötétedik. Addig is örülünk annak a sok jónak, amit az új szoborban kaptunk. Nem vagyunk annyira el-kényeztetve köztéri szobrainkkal, hogy egyszerre túlkövetelők legyünk s meg ne bocsássunk némely részletfogyatkozást a sikerült nagyobb rész kedvéért.

Mély fájdalommal tudatjuk, hogy szeretett feleségem, drága jó édesanyám

Hirsch Lajosné szül. Bein Mari

e hónap 4-én 74 éves korában rövid szenvedés után elhunyt.

Temetése e hónap 6-án lesz Pécsen.

Gyászolják: Hirsch Lajos férje, Pollák Ignác szül. Hirsch Ilonka leánya, Pollák Ignác veje, Pollák Márta unokája és kiterjedt rokonsága.